

работы мы садились отдыхать и за полминуты съедали по пол-огурца, полпомидора, пол-яблока и выпивали пол-литра молока, а в полдвенадцатого были уже дома. Мы любим бывать в деревне и через полгода снова поедem туда.

Якaвeнкa Н. В. (Мiнск, Бeлapycь)

РЭЛЕВАНТНАСЦЬ ПЕРАКЛАДУ ПАЭМЫ МАКСІМА ТАНКА «ЯНУК СЯЛІБА» НА РУСКУЮ МОВУ

Згодна са словамі Уладзіміра Гніламёдава, Максім Танк даў беларускай літаратуры «непераўздызнення ўзоры лірыкі і эпасу», а «ў гады вайны яго муза агранула шэры салдацкі шынель і стала ў рады абаронцаў Радзімы. Аднак танкаўская паэзія ад гэтага не збяжла, не страціла сваёй эмацыянальнай сілы. Яна надзяляла чытача зарадам бадзёрасці, аптымізму, умацоўвала надзею» [2, с. 105, 110]. Уласцівы творчасці Максіма Танка «яскаравасць метафарычнай думкі, шырыня мастацкага мыслення, народны характар» [3, с. 138] выразна выявіліся ў паэме «Янук Сяліба» (1943) – «адным з першых беларускіх буйнейшых твораў ваеннага часу» [1, т. 3, с. 329], які ў 1944 г. перакладзены на рускую мову Пятром Сямініным, быў выданы асобнай кнігай у Маскве [5].

Характэрнай рысай паэмы «Янук Сяліба» з’яўляецца стыль, а спалучэнне фальклорнай традыцыі з патрыятычнай грамадзянскай лірыкай. «Такая краіна: / Дзе ступіш – то рэха, / То казка, быліна...» [4, с. 3], – гаворыць паэт у эпіграфі да пераашай часткі твора і ўводзіць чытача менавіта ў казку: «На ўсход – адной векавечны бор, / Заход – край імшараў і балот, / Дзе ў тоні таямнічы азор, / Глядзіцца толькі неба ды чарот, / Тут некалі, – апавядаў Рыгор, – / З карчмы – пелла чорт валок яго / За нейкі доўг. Але схітрыў стары: / – Няскладна, – кажа, – без лапцей ісці / Да вас у госці. Так і ўгаварыў, / Каб чорт надраць лазы яго пусціў» [Гут і далей падкрэслена намі. – Н.Я.] [4, с. 3]. Казачны зачын па-майстэрску, з уласцівай дрэўцы Максіма Танка песеннай мілагучнасцю і вобразнай маляўнічасцю, «здоблены» пейзажным малюнкам.

Паводле слоў Мікалая Арэні, пэўнаж у паэме «ўзнаўляе <...> адухоўленую каларытнасць родных мясцін на наміранчанскіх прастораў, урочышч, краю бароў і азёр» [1, т. 3, с. 329], таму ён з’яўляецца адным са складнікаў нацыянальнай адметнасці, спецыфікі твора, а значыць пераствораны быць з асаблівай уважлівасцю. Паглядзім, як гэта зрабіў Пётр Сямінін: «На перакрестке полевых дорог / Давно стоит село Червонный Лог, / Дугой к востоку – вековечный бор, / На запад – край лещачьих мхов, болот, / Где в глубь зачарованных озёр / Глядятся только небо да чарот, / Здесь некогда, – рассказывал Егор, – / Из кабака да прямо в пекло чорт / Гнал за долги его. Но дед схитрил, / – Не складно, – молвит, – без лаптей шагать / Мне в гости к бесам. И угворил, / Что былька чорт пустил его надрать» [5, с. 3].

Перакладчык падабраў змястоўна і па-мастацку рэлевантныя адпаведнікі: «На ўсход – адной векавечны бор» – «Дугой к востоку – вековечный бор»; «На захад – край імшараў і балот» – «На запад – край лещачьих мхов, болот»; таямнічыя тоні азёр – «глыбіні зачараваных озёр. Перастварэнне перадае сутнасць мастацкіх вобразаў (падкова – дуга, імшары – «лещачьи мхи»), казачны зачын арганічна гучыць на рускай мове і адпавядае арыгіналу, таму яго можна лічыць рэлевантным.

У традыцыях народнай сімволікі аўтарам створаны сон Янука, які з’яўляецца свайго роду пралогам да далейшага апісання падзеі, сімвалічным папярэджаннем гераю твора: «І сніцца Януку: вясенні дзень, / Па ярыне Гарыдавец ідзе / І на разораныя межы зноў / Каменні носіць з крушань і крыніц, / Да сонца збуджанага падышоў, / Плячом упёрся, каб перакаціць / На шнур валочны свой. Але Янук / З другога боку не

дае яму. / І вось хістаюцца па-над зямлёй / То дзень, то ноч. Усё-ж праменны дыск / Янук узносіць дужаю рукой. / Вышэй, Вышэй. Сон абарваўся, знік...» [4, с. 8]

Сонца (жыццё, выгокі жыцця, улада), камяні (цяжар, элемент пахавальнага абраду), разораныя межы (мірная сялянская праца, зараджэнне нечага новага), дзень і ноч (святло і цемра, «хістаюцца па-над зямлёй то дзень, то ноч» – барацьба святла з цемрай) – сакральныя народныя сімвалы, вельмі добра ўпісаныя паэтам у мастацкую структуру твора, з’яўляюцца яго інварыянтнымі элементамі, як і само апісанне сну. Яны былі дакладна перанесены ў пераклад: «І снится Януку: Весна... восход... / Средь яровых Гарыдовец идёт, / И там, где межи плуг перепахал, / Он вновь каменя положить спешит. / Потом, пригнувшись, к солнцу подбежал / И вдруг плечом упёрся, чтоб скатить / Его к себе на поле. Но Янук / С другого бока не даёт ему. / И вот качаются по-над землёй / То день, то ночь... / Но всё ж лучистый лик / Янук вздымает сильною рукой / Всё выше, выше... / Сон порвался, сник...» [5, с. 7–8]

Максім Танк заўсёды быў не толькі пранікнёным лірыкам, але і палымным патрыётам сваёй Радзімы, паэтам-грамадзянінам, які адкрыта і шчыра выражаў свае высокія пачуцці. Некаторыя з урыўкаў паэмы ўмоўна можна вылучыць як асобныя ўзоры патрыятычнай паэзіі, напрыклад, гэты: «Я зразумеў: зямлю, якая век / Карміла нас, пайла з сваіх рэк, / Якая захавала безліч раз / Ад рук варожых, ад ліхіх вятроў / Скарб спадчыны, свяшчэннае для нас, / І мову няўміручую бацькоў, – / Не маем права кінуць у ярме. / Не страх загінуць каля родных меж, / Каб толькі зноў пабачыць сонца ўход / І зяленючыя хвалі ніў. / На вольнае зямлі няма сирот / І ран, якіх-бы час не загаіў...» [4, с. 53].

З вялікай любоўю да Бацькаўшчыны і вострым болям за яе пакуты ў час ваеннага ліхалецця напісаны гэтыя радкі, а значыць з такой жа пачуццёваасцю яны павінны гукаць у перакладзе: «Я понял: землю, что из века в век / Кормила нас, поила влагой рек / И укрывала уж который раз! – / От злого недруга, лихих ветров, / Богатство вечное, священное для нас, / И речь родную прадедов, отцов, – / Нельзя покинуть пропадать в ярме! / Готов я жизнь отдать у этих меж, / Чтоб только солнца увидеть восход / И как в полях зелёных бьют ключи. / В краю цветущем, вольном, нет сирот, / Нет ран, каких бы срок не залечил...» [5, с. 42].

Няма сумневу, што перакладчык добра адчуваў інтанацыю ісэнсавую глыбіню аўтарскага паэтычнага выказвання. У адпаведнасці з гэтым адчуваннем і вылося перастварэнне, дзе, аднак, былі дапушчаны ў невялікім аб’ёме вымушаныя адступленні і арыгінала: «І мову няўміручую бацькоў» – «І речь родную прадедов, отцов» – рознае канатыўнае напамненне слоў «мова» і «речь», «неўміручая» і «родная»; «На вольнае зямлі няма сирот» – «В краю цветущем, вольном, нет сирот» – у аўтара і канічнае, блізкае да афарыстычнага выказвання, якое перакладчык расцягнуў («І прывітанне неабходнасці трымацца рытмабудовы, канечне) словам «цветущем», да гэтага яшчэ дадаў ад сябе радок «І как в полях зелёных бьют ключи». Пры ўсім тым адзначаны адступленні, выкліканыя неабходнасцю падпарадкоўвацца строгім законам вершаскладання, якія далёка не заўсёды спрыяюць перастварэнню, не ўцямляюць агульнай мастацкай вобразнасці прыведзенага ўрыўка. Пераклад аднак на арыгіналу перадае аўтарскую думку і глыбіню яго патрыятычнага пачуцця, таму таксама можа лічыцца рэлевантным.

Трэба сказаць, не пастаянна П. Сямьнін з такім добрым мастацкім адчуваннем ставіўся да перакладу аўтарскага тэксту – часам дапускаў вольнасць у перастварэнні вобразных апісанняў. Напрыклад, у наступным партрэтным малюнку: «Што-ж, ён і сам змяніўся: пасталеў, / І сонца не асмужыла яшчэ, / На твары лёг маршчынаў першы след, / І пацямнела сінява вачэй» [4, с. 11]. Пераклад: «А он как будто побыл на

войне: / На лбу скитанья проложили след, / А в синеве очей, в их глубине / Стустилась тень от пережитых бед» [5, с. 10].

Перакладчык занадта згусціў фарбы: пасталець і займець першыя маршчыны ды больш сур’ёзны выраз вачэй на падставе жыццёвых клопатаў у даваенны час (менавіта даваенны паводле храналогіі апісаных у творы падзей) – не гаворыць пра нешта надзвычайнае – жыццё ёсць жыццё – такі аўтарскі падтэкст. Перажытыя беды і блуканні, што пакінулі настолькі глыбокі след на твары, як быццам чалавек прайшоў вайну, – надзвычайна, аўтар не меў на мэце ствараць вобраз пабітага жыццём чалавека, да таго ж яго герой толькі што шчасліва ажаніўся. Гэта неадпаведнасць перастварэння не апраўданая не толькі законамі перакладу, але і логікай твора – раней часу, да таго як у сюжэце з’явіцца першая згадка пра вайну, немэтазгодна праводзіць такую аналогію.

Да таго ж П. Сямьнін унёс недапушчальную змену ў макрасструктуру паэмы – пазбавіў яе канцоўкі: «Цяпер Сяліба следам палазоў / З тугой, з надзеяй у грудзях ішоў: / З тугой, што на праталіны зямлі, / Дзе звоніць песня жаваранка зноў / І дзе шпакі барс’знамі пайшлі, / Не хутка ляжа сейбіта зарно... / З надзеяй – што праз цемуру аблакоў, / Прабіўшыся, зазьяе сонца зноў, / Развее вецер папялішчаў дым, / І рэкі змыюць лёд, крывавы з ніў, / І будуць вёсны цветам маладым / Век асыпаць герояў курганы» [4, с. 91].

Узорам жыццесцвярдзальнай грамадзянскай і патрыятычнай лірыкі можна назваць прыведзены канцавы ўрывак з твора, у якім М. Танк выразіў надзею на перамогу і аднаўленне мірнага, шчаслівага жыцця. Тут няма ніякай ідэалагічнай хібы, з-за якой можна было б па тым ваенным часе «падкараціць» паэму. Магчыма, перакладчык палічыў гэтыя словы залішнімі з той нагоды, што пасля іх ідзе эпілог, у якім тэма веры ў перамогу і надзеі на светлую будучыню падаецца больш разгорнута. Тым не менш, імкненне пазбегнуць таўталогіі не апраўдвае ўмяшання ў кампазіцыю твора. Аднак, галоўнае, што ў перакладзе паэмы «Янук Сяліба» на рускую мову захавана «эпас жыцця ў яго каштоўных вымярэннях», таму ён «з годнасцю ўваходзіць у мастацкі летапіс вогненнага гадоў» [1, т. 3, с. 330].

ЛІТАРАТУРА

1. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – 4 т.
2. Гніламёдаў, У. В. Класікі і сучаснікі / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 288 с.
3. Гніламёдаў, У. В. Ад даўніны да сучаснасці: нарыс пра беларускую паэзію / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 246 с.
4. Танк, М. Янук Сяліба : паэма / М. Танк. – Мінск : Выд-ва ЦК КП(б)Б, 1943. – 96 с.
5. Танк, М. Янук Сяліба : поэма / М. Танк ; пер. с белорус. П. Семьнин. – М. : Гослитиздат, 1944. – 76 с.

Ярмоленка Э. В. (Мінск, Беларусь)

А Б ФУНКЦЫЯНАВАННІ КАНСТРУКЦЫЙ З ТВОРНЫМ СКЛОНАМ У СТАРАБЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНА-ПІСЬМОВАЙ МОВЕ

У помніках старабеларускай пісьменнасці дапаўненні звычайна выражаюцца назоўнікамі ва ўскосных склонах (з прыназоўнікамі і без іх), а таксама іншымі словамі, якія ўжываюцца ў значэнні назоўнікаў (займеннікі-назоўнікі або іншыя часціны мовы пры іх субстантывацыі), напрыклад: За што цеса^а ротмістро^а яго учини^а (Бельск.,